

Самуйлік Яраслаў (Брэст, БрДТУ)

АДМЕТНАСЦІ ГАВОРКІ ВЁСКИ ВАРТЫЦК ІВАНАЎСКАГА РАЁНА

Вартыцк – вёска ў Псышчаўскім сельсавеце, што размешчана за 22 км ад раённага цэнтра г. Іванава. Паводле пісьмовых крыніц згадваецца ў 1835 г. як фальварак Варатыцк у Кобрынскім павеце Гродзенскай губерні. У 2005 г. тут налічвалася 319 жыхароў і 140 гаспадарак [1, с. 374].

Для запісу дыялектнага матэрыялу намі была выкарыстана праграма лінгвістычнага атласа «Гаворкі Выганаўскага Палесся. Фанетыка. Марфалогія. Лексіка», а таксама праграма «Як у вас гавораць?» [2, с. 14–18]. Дыялектны матэрыял у в. Вартыцк (мясц. назва: *Вартыцк*; жыхары: *ўбрачане* ‘мужчыны, жанчыны’, *ўартыцк’і* ‘мужчына’, *ўбрачанка* ‘жанчына’) быў запісаны ў ліпені-жніўні 2001 г. ад мясцовых жыхароў Клышко Матруны Іванаўны, 1922 г. нараджэння, і Крывецкай Юліі Мікалаеўны, 1923 г. нараджэння.

Разгледзім комплекс моўных асаблівасцей, якія характарызуюць гаворку вёскі.

Даследуемай гаворцы ўласцівы пяць асноўных галосных фанем: [a], [e], [o], [ы(і)], [y]. Найперш адзначым такую адметнасць гаворкі, як захаванне гістарычнага *o ў ненаціскным становішчы пасля цвёрдых зычных, г.зн. о к а н н е: *дорóха, корóша, голошá, молоко́, с’íно, шыsóко, л’íто* і інш. [3, карта 1].

Адной з найбольш яркіх і спецыфічных фанетычных асаблівасцей націскага вакалізму дадзенай гаворкі з’яўляецца рэалізацыя галоснага [a] у адпаведнасці з этымалагічнымі *e, *ѣ: *бáроh, шáчор, до м’íна, пáршы, мад, дáршо, ты́ар, дан’*, *до нáба* ‘да неба’, *íда, нысá* ‘ідзе, нясе’, *тáрте* ‘церці’, *лáтате, лáтайут* ‘лятаць, лятаюць’ [3, карта № 19; 4, с. 25–27; 5, с. 151–152, 209–211; 6, с. 218].

Яшчэ адна з найбольш значных і паказальных адметнасцей вывучаемай гаворкі – гэта вымаўленне гука [e], што ўжываецца на месцы спрадвечных *ы, *і ў націскных і канцавых адкрытых паслянаціскных складах пасля цвёрдых зычных: *сен, р’эба, вол’е, ме ‘мы’*,

хрыб'е 'грыбы', *ш'епе*, *пом'ейу*, *пел*, *меш*, *ш'есыпаш*, *похрыб'е* 'скляпы', *хлыш'е*, *роб'ете*, *м'еска*, *п'ис'ате*, *лош'ете*, *заб'ир'ате*, *ход'ете*, *кос'ете*, *н'ешка*, *л'ена*, *ход'еле*, *л'ете*, *кол'е*, *ж'ето*. Заўважым, што пераважна ў пераднаціскных, часам у паслянаціскных складах у падобных умовах выступаюць галосныя [ы], [у]: *хрыб'е* 'грыбы', *шыс'око*, *хлыш'е*, *п'ис'ате*, *заб'ир'ате*, *зым'а*, *ш'ит'а* 'вы', *похрыб'е* 'скляпы', *ш'есыпаш* [3, карты № 14, 15, 25]. Гук [е] пашыраны таксама на месцы гістарычных *е, *ѣ, *ь: *ж'ела* з *ус'ім'е* 'жала з усімі', *ж'еба* 'жаба', *дышч'ета* 'дзяўчаты', *крыч'еш* 'крычаў', *дырышл'ены* 'драўляны', *йек* 'як', *Йен* 'Ян (свята)', *бой'еўс'а* 'баяўся' і інш. [3, карта № 21; 4, с. 25–27; 6, с. 218].

Наступнай вельмі выразнай і адрознай асаблівасцю гэтай гаворкі ў галіне націскага вакалізму з'яўляецца вымаўленне галоснага [і] у наступных пазіцыях: у адпаведнасці з этымалагічным *ѣ: *л'іс*, *с'іно*, *сн'іш*, *ш'іт'ор*, *л'іто*; на месцы спрадвечнага *о ў новых закрытых складах пад націскам пераважна пасля губных зычных: *ш'із*, *ш'іл*, *б'іл'ш*, *ш'ін*, *п'ідыш*, *кор'ішка*. Аднак пасля пярэдняязычных у акрэсленай пазіцыі звычайна гучыць гук [у] пасля цвёрдых зычных: *стил*, *нис*. Галосны [у] адзначаны таксама на месцы гістарычных *е, *ѣ ў першым пераднаціскным складзе пасля паўмяккіх губных: *б'іда*, *ш'исна*, *м'іш'ок*, *ш'ідр'о*, *п'іс'ок*. Галосны [у] верхняга пад'ёму сярэдняга рада (сярэдні паміж гукамі, што абазначаецца літарамі *і* і *ы*; ён прыкметна больш пярэдні за гук [ы] у гаворках асноўнага масіву беларускай дыялектнай мовы, больш блізкі да яго варыянта [і] пасля мяккіх зычных [3, карты № 2, 16, 18; 4, с. 25–27; 5, с. 32, 151–152, с. 209; 6, с. 218].

Істотная адметнасць разглядаемай гаворкі – гэта ўжыванне галоснага [ы] на месцы этымалагічных *е (*ь) у першым пераднаціскным складзе пасля спрадвечных *с, *з, *т, *н, *д: *сыл'о*, *зымн'ё*, *зымл'ё*, *тып'ар*, *ным'а*, *дын'ок* [3, карты № 3, 4; 5, с. 151].

Яшчэ адной з найбольш значных прыкмет гаворкі з'яўляецца наяўнасць гука [а] на месцы гістарычнага *е ў пераднаціскных складах у словах тыпу *уз'ала*, *гл'ад'іла*, *зл'ак'аш'а*. Аднак у паслянаціскных складах у названай пазіцыі зафіксаваны галосныя [і], [у]: *зай'іц*, *п'ам'ит'* [3, карты № 6–8].

Характэрная асаблівасць даследуемай гаворкі – вымаўленне гука [о] на месцы націскага і паслянаціскага этымалагічнага *е адпаведна ў наступных лексемах: *дал'бо*, *ош'іос*, *б'арош*, *ш'ачор* [3, карты № 10, 22, 23].

Найбольш яркая і паказальная адметнасць сістэмы кансанантызму – розная рэалізацыя губных і пярэдняязычных: спрадвечныя *с, *з, *т, *н, *д, *л толькі цвёрдыя перад гістарычнымі *е (*ь), *і:

сыло́, зымнѐ, зымлѐ, тыпа́р, нымá, дын'ок; ходѐте, косѐте, зымá, нѐшка; по́ле, алѐ, лед', лёпа, ходѐле, лѐте, колѐ; губныя як цвѣрдныя, так і паўмяккія перад спрадвечнымі *е, *і: ба́роh, іа́чор, до м'іна́, па́ршы; робѐте, мѐска, п'исáте, лошѐте, заб'іра́те; губныя паўмяккія перад гістарычнымі *е, *ѣ: б'ідá, і'исна́, м'іш'ок, і'ідр'о, п'іс'ок [3, карты № 26–31].

Асаблівасцю вывучаемай гаворкі з'яўляецца вымаўленне зычных [ð], [m] у розных умовах. Цвѣрдныя адпаведныя гукі зафіксаваны перад этымалагічнымі *е, *і: дан', тыпа́р, тѐхо, ходѐте. Спрадвечныя мяккія [ð], [m] захаваліся перад гістарычным *ѣ і на канцы дзеясловаў у форме трэцяй асобы адзіночнага і множнага ліку: д'ід, т'ін'; і'ін х'одыт', н'осыт', і'онѐ х'од'ат', н'ос'ат' [3, карты № 34–36; 7, карты № 43, 45].

У этымалагічных спалучэннях *гы, *кы, *хы, што ўзніклі пры ўтварэнні поўных форм прыметнікаў, заднеязычныя перайшлі ў мяккія адпаведныя гукі: д'ош'і, кор'отк'і, т'онк'і, тѐх'і. Аднак ў пазіцыі перад галосным [e] у прыметніках ніякага роду адзіночнага ліку заднеязычныя захаваліся цвѣрднымі: д'ош'е, кор'отке, тѐхе [3, карты № 32, 33; 4, с. 26].

Адметная рыса – гэта як цвѣрдныя (пераважна), так і мяккія спрадвечныя зычныя *р, *ж, *ч, *ц у пэўных пазіцыях: р'ычка, һрых, пор'ызаў, пор'адок, һрад, һр'ачка, жар, жабе кр'умкайут' 'жабы квакаюць', ж'ето, жырыб'і'е 'жарабя', на м'іж'ы, ож'ене 'ажыны', рукаш'ычка, чып'ете 'чапаць', п'адчырыца 'падчырыца, падчарка', чыр'ын 'чарэнь', хл'опце, молод'еца, һ'ульца 'вуліца' і кор' 'ішка, ж'ела з ус'іме 'жала з усімі', ж'еба 'жаба', дышч'ета 'дзяўчаты', крыч'еш 'крычаў', ц'іп, ц' 'ішка, ц'еца. Аднак шыпячы ш паслядоўна зацвярдзеў: і'апка, ол'і'ена 'вольха, алешына', кап'іл'уш 'у лямпе', рыш'ат'аха 'рашэтнік (ядомы губч'асты грыб карычневага колеру)', крышан'е 'бульбян'ы суп, звычайна засквараны салам' і інш. [3, карты № 39–43; 4, с. 26; 5, с. 152].

Своеасаблівы у разглядаемай гаворцы гаворцы зычны [e], што паходзіць з *в, *л. У пазіцыі перад галосным ён рэалізуецца ў губнагубны [w]: шэсыпаш, шысо́ко, шѐпе, і'итá 'вы', іа́чор, кор'іша, голоіа́, лошѐте, хлышѐ, да́ршо і інш. Аднак у пазіцыі пасля галоснага гука перад зычным і ў канцавым становішчы зычны [e] (*в < *в, *л) даў рэфлекс губна-губнога [w] або паўгалоснага [j]: лаўка, купѐш, д'ош'і, пор'ызаў, бойѐў'а, купáў'а і інш. Сустрэкаюцца названыя зычныя і ў пачатковым становішчы перад зычнымі: іш'ходыт'; м'ожа і ўм'ірте 'мога і памерці' і інш. [3, карта № 44; 6, с. 218].

Выразная і яркая асаблівасць гаворкі – гэта ўжыванне фарынгальнага (глотчнага) зычнага [h]: до́ро́на, ба́роh, һрых, һрад, д'ош'і, һ'остры, һан'уча, һора́те, һ'осын' і інш. [5, с. 152].

Значнай адметнасцю з'яўляецца тое, што ў канцавым становішчы звонкія зычныя вымаўляюцца даволі выразна: *дуб, ш'із, ніж, холад*. Аднак ў сярэдзіне слова звонкія зычныя перад глухімі ў адных словах захаваліся: *казка, ніжска*, у другіх – адбылася частковая асіміляцыя па глухасці: *загад'ка, губ'ка* [3, карты № 45, 46].

Яшчэ адна істотная асаблівасць дадзенай гаворкі – гэта фанетычнае падаўжэнне зычных у інтэрвакальным становішчы на месцы гістарычнага спалучэння «**мяккі зычны + ъ**»: *з'іл'л'е, нас'ін'н'е* [3, карта № 53].

І нарэшце, адрознай і паказальнай адметнасцю з'яўляецца пашырэнне перад галоснымі [o], [a], [y] пратэтычнага [h] *хо'стры, хан'уча, хор'ате, х'ульца* 'вуліца', *хо'сын'* [3, карты № 47–50].

Характарызуецца гаворка і сваімі граматычнымі асаблівасцямі.

Назоўнікі мужчынскага і ніякага роду адзіночнага ліку другога скланення з мяккай і зацвярдзелай асновай у творным склоне адзначаны з канчаткам *-ом*: *кон'ом, рубл'ом, йайц'ом, нож'ом* [7, карты № 7, 17].

Назоўнікам жаночага і мужчынскага роду адзіночнага ліку першага і другога скланення з асновай на зацвярдзелы зычны ў месным склоне характэрны канчаткі *-ы, -е*: *на двор'ы, на м'іж'ы, на конц'е* [7, карты № 5, 9].

Назоўнікі жаночага, мужчынскага і ніякага роду адзіночнага ліку першага і другога скланення з цвёрдай і мяккай асновай ў месным склоне зафіксаваны з канчаткам *-е*: *у х'ате, у л'ісе, у п'оле* [7, карты № 3, 10].

Назоўнікам жаночага роду множнага ліку першага скланення ў родным склоне ўласцівы нулявы канчатак або канчатак *-ай*: *ным'а баб, стр'ых, дор'оh, баба'й, хата'й* [7, карта № 12].

Назоўнікі мужчынскага роду множнага ліку другога скланення ў давальным склоне пашыраны з канчаткам *-ум*: *л'уд'ум, кон'ум* [7, карта № 15].

У творным склоне назоўнік *грудзі* ўжываюцца з канчаткам *-ме*: *бул'ет' под груд'ме*.

У назоўным склоне адзіночнага ліку прыметнікі мужчынскага роду ў становішчы не пад націскам маюць канчатак *-ы (-и)*, пад націскам – *-ей*: *д'обры, хор'ошы, н'оw'и, молод'ей, стар'ей, мал'ей* [7, карты № 20, 21; 4, с. 26].

Яркай і паказальнай адметнасць прыметнікаў разглядаемай гаворкі – гэта т.зв. «сцягнутыя» аднаскладовыя ненаціскныя канчаткі *-а, -е* або поўныя двухскладовыя націскныя канчаткі *-аіа, -оіе* ў назоўным склоне адзіночнага ліку жаночага і ніякага роду: *но'ва, д'обра,*

ноше, солóдке, хорóше, молодáйя, старáйя, молодб́йе, старóйе [7, карты № 18, 19, 22, 23].

Яшчэ адной выразнай асаблівасцю прыметнікаў даследуемай гаворкі з'яўляюцца суфіксы *-ш-*, *-ч-* прастай формы вышэйшай ступені параўнання прыметнікаў: *душшы, хорбышчы, шырышы, дорбышы* [7, карты № 27, 28; 8, с. 96–97].

Інфінітыў дзеясловаў з асновай на галосны адзначаны з фанематычным варыянтам старажытнага суфікса *-ц'і -те*: *ходэ́те, робэ́те, спáте* [7, карта № 32].

Дзеясловам першага і другога спражэння ў трэцяй асобе адзіночнага і множнага ліку характэрны канчаткі *-а, -ыт', -ут', -ат'*: *w'ín idá, нысá, хóдыт', нóсыт', шонé idút', нысút', хóд'ат', нóс'ат'* і інш. [7, карты № 43, 45].

Зваротныя дзеясловы ў гаворцы зафіксаваны з постфіксамі *-с'а, -ца*: *ум' шáтыс'а, брáтыс'а, робéтыс'а, зшáтыс'а, бой'ус'а, купáйус'а, бой'е'ус'а, купá'ус'а, зб' ир'уцца, поп' ирыб' ир'áйуцца, пош' ик'рáшуйуцца, см' ий'е́тс'а* [7, карты № 34, 42, 46].

Ярка адметнасць гаворкі – чаргаванне ў аснове інфінітыва і ў форме трэцяй асобе множнага ліку цяперашняга часу дзеясловаў заднеязычнага [к] з шыпячым [ч]: *п' ич'е́, сыч'е́, п' ич'út', сыч'út'*. Аднак у падобных граматычных умовах зычны [з] аднаўляецца і чаргуецца з шыпячым [ж]: *стрéгче, стрыж'út'* [9, с. 316–318].

Адначым яшчэ шэраг найбольш значных і адрозных марфалагічных асаблівасцей вывучаемай гаворкі. Уласна-асабовы займеннік другой асобы множнага ліку *вы* мае своеасаблівы лексіка-граматычны выгляд: *w'ítá*. Азначальнаму займенніку *ўсе* ў выразе *жáла жыта з усíмі* ўласціва наступная форма: *жéла жéто з ус'іме*. Дзеяслоўныя формы *л'ятáць, л'ятáюць* вымаўляюцца з націскам на першым складзе асновы: *л'áтáте, л'áтáют'*. Дзеясловам *ходзіць, насіць* і *ісці, не́сці* адпаведна ў першай і трэцяй асобе адзіночнага ліку характэрны адметныя формы: *хож'у́, нош'у́; ідá, нысá*. Зваротны дзеяслоў *смяяцца* ў трэцяй асобе адзіночнага ліку мае фанематычны варыянт: *см' ий'е́тс'а*. У выразе *гадзіннік (часы) вісіць* дзеяслоў *вісець* у трэцяй асобе множнага ліку выступае ў наступнай форме: *часé w'ís'at'* [7, карты № 38, 40, 44].

Адметная і лексіка гаворкі, напрыклад, такія словы, як *б'ал'ка* 'бэлька', *б'ілы* *хреб* 'баравік', *б'ир'амн'е* 'бярэмя', *бл'ін'е, мл'ін'е* 'бліны', *бл'ішч'еш'и* 'блішчасты, бліскучы', *б'очычка* 'ячэйка на мёд у сотах', *брусн'еце* 'брусніцы', *бул'к'е* 'бурбалка, бурбалкі', *б'усын'* 'бусел', *шараб'ей* 'верабей', *шар'ен'ка* 'кашэль (вялікая кашолка, звычайна з лучыны)', *ш'идыр'ате з'амн'у под п'оле* 'абрабіць новае

поле', *ш'ілек'і* 'заліўны дождж', *ш'оло* 'валлё', *шолоч'ете* 'баранаваць', *ш'оўче хрыб'е* 'неядомыя грыбы', *шуд'ір* 'ніжняя частка снапа', *ш'ечошк'і* 'мякаць унутры гарбуза', *ш'емн'е* 'вымя ў каровы', *ханд'ек* 'індык', *хараб'ена* 'рабіна', *хл'адка кор'ова* 'глухая, сытая карова', *хнызд'о* 'птушынае гняздо', *х'око* 'адтуліна ў жорнах, ручным млыне, куды сыпалі збожжа', *Нол'ана* 'Алена', *хор'ых (ш'ілек'і заг'ін)* 'загон, вялікі участак зямлі, поля', *х'осаныца* 'вусень', *хосл'ин* 'услон', *хр'эва* 'пропуск у кашэнні', *х'усц'е* 'уваход у печ, дзе топіцца', *х'уташка* 'арэлі', *хушак'е* 'вушакі (бакавы брус у дзвярнай асадзе)', *д'едына* 'дз'ядзіна (дзядзькава жонка, цётка)', *др'ате, дыр'ут* 'абдзіраць на грэбені лён', *дырыўл'ены* 'драўляны', *й'ежык* 'вожык', *й'есла* 'дз'ясна, дз'ясны', *жаб'е кр'умкайут* 'жабы квакаюць («размова» жаб у цёплы летні дзень)', *ж'ало* 'джала (у пчалы)', *зал'апухе* 'недаспелыя плады', *зат'оўка* 'здор (нутранае свіное сала)', *зыл'інкы* 'зялёнкі (ядомыя пласціністыя грыбы з зялёнай ці зеленавата-бурай шапкай)', *к'анд'ух, йуц'* 'страўнік у кабана, свінні', *капл'ун* 'малако з хлебам (страва)', *карт'опле* 'бульба', *кльк'ате* 'глытаць, каўтаць', *кн'ыл'ін* 'палачка для вязання снапоў', *к'ошорот* 'вочап у калодзежным жураўлі', *козл'ак'е* 'ядомыя грыбы', *кол'од'аз* 'калодзежны журавель (агульная назва)', *коп'еца* 'капа сена', *корн'атк'і* 'кароткі', *коров'ате* 'здзіраць кару з дрэва', *кор'ова шк'ідл'ыша* 'шкадлівая карова', *коров'е б'ораца* 'каровы «боруцца»', *кор'оста* 'кастрыца (адходы лёну і канпель, якія атрымліваюцца пасля перацірання і трапання)', *коц'уба* 'качарга', *красн'ук* 'падасінавік', *крышан'е* 'бульбяны суп, звычайна засквараны салам', *к'уб'йол* 'к'убел (дзежка з вушкамі і векам для захоўвання салёнага сала)', *куд'оса* 'мяцеліца', *куз'аке* 'казяўка, кузурка (усякае маленькае, дробнае насякомае)', *л'анно* 'вапна', *лат'ате* 'латаць, л'апіць', *лохач'ы* 'буякі, дурніцы', *луп'ена* 'шкарлупіна, цвёрдая абалонка яйца', *м'идш'ід* 'мядзведзь', *м'ит'алык* 'матылёк, матылькі', *м'ураха* 'мурашка', *м'усыт* 'мабыць', *мут'ете, м'утыт* 'хлусіць, падманваць', *мырк'ит'ун* 'некастрыраваны самец авечкі', *нашав'еце, ханаш'еце* 'нагавіцы', *нахр'ане* 'аплодненае яйцо', *напрошк'е* 'прама, наўпрост', *нос'ельце* 'насілы', *ныхл'уйа* 'неахайны (чалавек)', *обл'ога (коўн'ір у кож'ухове)* 'каўнер у кажусе', *ож'ене* 'ажыны', *ол'ш'ена* 'вольха, алешына', *от'осе* 'атосы (драцяныя з жалезных прудоў або раменныя цяжы, што ідуць ад верхняга канца аглоблі да з'агваздки', *отруб'е* 'буйныя адходы пры ачыстцы абмалочанага збожжа', *паз'ур* 'ногаць, пазногаць', *пас'оля* 'фасоля', *п'іш'ин* 'певень', *п'ідзыльнке* 'падзялёнка, падзялёнкі (ядомы пласціністы грыб з шапкай ад светла-шэрай да брудна-шэрай афарбоўкі)', *п'ырыл'ілка* 'перапёлка', *п'ич'урка* 'шампіньён', *пл'ешка* 'п'яўка', *пл'ім'ан'ніца* 'пляменні-

ца', *пог'он'а* 'мясцовасць, «прамежкавая» паміж балотам і грудом', *пол'ос'с'е* 'лыка', *пол'удын'* 'сярэзіна дня', *п'оночэ* 'цёмна', *постол'е* 'пасталы, лапці', *прол'ый* 'лівень', *прут* 'пугаўё (дзяржанне, да якога прымацоўваецца пуга)', *пр'ыболотухе* 'каўпак кольчаты (ядомы пласціністы грыб светла-жаўтавата-бураватага колеру з паўшарападобнай вялікай плоска-пукатай шапкай на высокай ножцы)', *пух'а* 'пятка, тупы канец яйца', *радн'о*, *к'оўдра* 'палатняная коўдра', *рыш'ат'аха* 'рашэтнік (ядомы губч'асты грыб карычневага колеру)', *св'ене* 'свінні', *ск'оп'іц* 'капец бульбы', *соб'ак'ійу* *ц'ікош'ате* 'цкаваць сабакам', *солон'ачнык* 'сланечнік', *с'онычко* 'сонейка', *спур* 'буйное чорнае зерне ў коласе жыта', *стоўб* 'саха ў калодзежным жураўлі', *страм'ена* 'драбіны (прыстаўная лесвіца)', *стрык* 'здрок (куслівая муха, якой баяцца коні, конскі авадзень)', *ст'ежар* 'месца, дзе стаюць стажок', *судос'етыс'а* 'сустрэцца', *сын'ош'иц* 'пляменнік', *сырой'іга* 'сыраежка', *сытн'ек* 'сітн'як (с'ітнік), балотніца (расліна з гладкімі бязлістымі трубч'астымі сцяблінкамі, якая расце на балоцістых месцах)', *Такл'а* 'Тэкля', *т'арте* 'церці', *т'ірка* 'тарка (прадмет кухоннага ўжытку для раздроблення, расцірання, напрыклад, бульбы)', *тошкан'еца* 'таўчоная бульба, пюрэ', *траш'а* 'с'очна 'сакавітая трава', *тыл'ар* 'сёння', *тыт'ун*, 'тытунь, тыгун', *у колыб'але кол'ешут'* 'у калысцы калышучь (дзіця)', *хвартух'а зап'і'ете* 'надзець і завязаць фарт'ух', *хвой'іна* 'хвоя', *холодн'ек* 'халадзец, квашан'іна', *цыб'ах* 'лісце цыбулі; кветканоснае сцябло ў цыбулі', *цыд'ылок* 'цадзілка (кавалак палатна, марлі і пад. або іншае прыстасаванне для працэджвання малака ці якой-небудзь вадкасці)', *чабр'ец* 'чабор', *часн'ек* 'часнок', *ч'ырыз м'іст* 'цераз мост', *ч'ырын'* 'чарэнь', *шкв'арка* 'скварка', *шп'аха* 'стрэмка', *шп'іл'к'е* 'іглападобнае лісце хвойных дрэў і кустоў', *шчаш'ай* 'шчаўё', *шч'ельына* 'шчыліна' [10; 11; 12; 13; 14; 15].

У заключэнне для больш поўнага ўяўлення аб гаворцы в. Вартыцк Іванаўскага раёна прывядём невялікія тэксты.

1. *Йек ж'эле ж'это, остаіх'алас'а коз'а. Тейі колоск'е зб'ир'але і пльыл'е ў ш'инк'е, п'отом св'ат'эле. На ш'ісл'л'і, йек з рос'іс'і йдут' молод'ейі, то мат'е ід'а шстрыч'ате йіх, осып'айе, коб ж'етка бул'а, коб шон'е жыл'е так д'обре, б'и ж'это красош'ало на п'оле.*

2. *Ны ш'іду, хто так'айа рус'алка, ан'о ч'ула, шо каз'але н'іколе: «Роспуст'ела к'осе – зроб'елас'а б'и рус'алка». Ш'ча дыт'ай л'ак'але, шо шон'а с'ыд'ет' у ж'ете.*

3. *К'ажут': «Сонце х'раіе на Куп'айло тод'е, йек шх'одыт' і йек зах'одыт'». І ч'ырош'ны, і б'ілы, і с'ены бук'ете, ш'ал'ме хорош'а, бо й сам'а ж ны раз бач'ыла.*

4. *Кол'адш'але ў нас на п'аршы дан' Кол'ед. Тод'е ход'еле ў кол'аднык'е хл'опце: у дан' ход'еле д'іте, а йек сп'оноч'ыйе – ст'арше хл'опц'е. А мо кол'е*

старэйі зб'іруцца да хад'ат' no сыл'і, шча колé і з хармóн'іу хад'ат'. А ўжа на Нów и год ходéле ано дыwч'эта. Да ша ж поn 'ірыб'ірайуцца, да поw 'ікраішуйуцца, шо й máте дочкў хотówa ны позна́те.

Літаратура

1. Гароды і вёскі Беларусі : энцыкл. – Т. 3, кн. 1. Брэсцкая вобласць / рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 2006. – 528 с. : іл.
2. Самуйлік, Я.Р. Гаворкі Выганаўскага Палесся : лінгвістычны атлас для студ. філал. фак. ун.-та / Я.Р. Самуйлік ; Брэсц. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна, Філал. фак., Каф. гіст. беларус. мовы і дыялекталогіі. – Брэст : БрДУ, 2009. – 199 с.
3. Леванцэвіч, Л.В. Атлас гаворак Бярозаўскага раёна Брэскай вобласці. Фанетыка : вуч. дапаможнік / Л.В. Леванцэвіч. – Брэст : Брэсцкі дзяржаўны педінстытут, 1993. – Ч. II. – Карты 1–60. – 65 с.
4. Клімчук, Ф.Д. Гаворкі Заходняга Палесся : Фанетычны нарыс / Ф.Д. Клімчук. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.
5. Крывіцкі, А.А. Дыялекталогія беларускай мовы / А.А. Крывіцкі. – Мінск : Выш. шк., 2003. – 294 с.
6. Клімчук, Ф.Д. Заходнепалескія гаворкі / Ф.Д. Клімчук // Беларуская мова : энцыкл. / рэдкал.: Б.І. Сачанка (гал. рэд.) [і інш.] ; пад рэд. А.І. Міхневіча. – Мінск : БелЭн. 1994. – 665 с. : іл.
7. Леванцэвіч, Л.В. Атлас гаворак Бярозаўскага раёна Брэскай вобласці. Марфалогія : дапаможнік / Л.В. Леванцэвіч. – Брэст : Брэсцкі дзяржпедінстытут, 1994. – 81 с.
8. Блінава, Э.Д. Беларуская дыялекталогія : вучэб. дапаможнік для філал. фак. ВНУ / Э.Д. Блінава, Е.С. Мяцельская. – 2-е выд., дапрацаван. і дапоўн. – Мінск : Выш. школа, 1980. – 304 с., карты.
9. Булыка, А.М. Гістарычная марфалогія беларускай мовы / А.М. Булыка, А.І. Жураўскі, І.І. Крамко ; пад рэд. А.І. Жураўскага. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 328 с.
10. Леванцэвіч, Л.В. Атлас гаворак Бярозаўскага раёна Брэскай вобласці. Лексіка : дапаможнік для студ. філал. спец. ВНУ / Л.В. Леванцэвіч. – Брэст : БрДУ імя А.С. Пушкіна, 2001. – 135 с.
11. Дыялекталогічны атлас беларускай мовы / Ю.Ф. Мацкевіч [і інш.] ; пад рэд. Р.І. Аванесавы, К.К. Крапівы, Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск : Выд-тва АН БССР, 1963. – VIII + 338 карт.
12. Лексічны атлас беларускіх народных гаворак : у 5 т. / рэдкал.: Ф.Д. Клімчук [і інш.] ; пад рэд. М.В. Бірылы, Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск : 1993 – 1998. – 5 т.
13. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР, Ін-т мов-ва ; пад агул. рэд. А.А. Атраховіча. – Мінск : БелСЭ, 1977–1984. – 5 т.
14. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М.Р. Суднікі, М.Н. Крыўко. – Мінск : БелЭн, 1996. – 784 с.
15. Раслінны свет : тэматычны слоўнік / склад. В.Дз. Астрэйка [і інш.] ; навук. рэд. Л.ІІ. Кунцэвіч, А.А. Крывіцкі. – Мінск : Беларуская навука, 2001. – 655 с.